

KÖNYV- ÉS FOLYÓÍRAT SZEMLE

ADY LÁSZLÓ: *A székelyföldvári református egyházközség története.* Debreczeni László rajzaival. Turda—Torda, Füssy József könyvnyomdája. 1930. 8-r. 51 l.

Az erdélyi ref. egyházkerület vezetősége felhívta a lelkeskedő papokat arra, hogy állítsák össze egyházközségük történeti és leíró monográfiáját. Ez adott ösztönzést a fenti világosan, szabatosan megírt tudományos színvonalú mű összeállítására. Az ajánlás és előszó után a következő 9 fejezetben tárgyalja anyagát: 1. a község története, 2. a ref. egyház megalakulása, 3. családkönyv, 4. a templom, 5. lelképásztorok, 6. az iskola, 7. kántorok, kúrátorok, harangozók, 8. aranykönyv, 9. hazatért testvéreink. Szerző egyházközségének multját elismerést érdemlő tudással és szeretettel állította össze. Kár azonban, hogy egyébképen hasznos, komoly dolgozatában a jelen rajzzal nem részletezte.

—f —y

ALSZEGHY ZSOLT: *Móra Ferenc. Irodalomtörténet* 1930. 1—2. sz.

E tanulmány a Lantos-cég kiadásában megjelent hat prózai kötettel kapcsolatosan jellemzi Móra írásművészetét. Móra Ferenc a sokoldalú (természet-, történelem) tudást eláruló, mégis művészien friss és élettel telt írásaiban az egyszerű emberek szenvedéseit, a magyar falut állítja elének. Prózájának legmegkapóbb tulajdonsága a mély emberszeretet és humorral átszőtt líraiság. Nagy ismerője az egyszerű ember lelkének s így a paraszti lelkiismeret minden rezdülését híven adja vissza. Az a vonása, hogy az emberi szív minden csendes gesztusára ügyel, teszi az *Enek a búzamezőkről* c. regényét a magyar irodalom legemberibb alkotásává. Móra költészete gyökeréig magyar: „magyar szívben fogant, magyar szív melege érlelte poézissá; a talaj a szegedi humusz, a szív egy korán őszülő, jóságos szemű, derék emberé.”

Ópra Benedek.

DR. BALÁZS ANDRÁS: *Az erdélyi katolikus autonomia.* Katolikus Szemle 1930. 3. sz. 214—226 l.

E tanulmány az erdélyi katolikus autonomia vázlatos történetét, majd az önkormányzat mai tartalmi életének ismertetését adja. Az erdélyi kath. autonomia konkrét szervének, az Erdélyi Róm. Kath. Státusnak, létrejöttét egy államjogi és egy egyházi tényező egybehatásának eredményeként mutatja be. Az első az Approbata constitúciók, az azt követő törvények és fejedelmi határozatok, a második a később egyházjogi szankciókat nyert ősi gyakorlat által szentesített szokás. A tanulmány második részében a Státus szervezetét ismerhetjük meg párhuzamban azokkal a nehéz küzdelmekkel, amelyeket kultúrhívatásának betöltéséért rendületlenül folytat.

Kész Antal.

BARÁNY GERŐ: *Élet s halál.* Széphalom 1930. 1—2. sz.

A lét problémája a halál. A mindennapi élet filozófiája ezt tekinti a legnagyobb hatalomnak, a mindennapi élet meg elnéz fölötte: az életet tartja az egyedüli valóságnak. Az ember ebben a világban él s mégsem érzi magát otthon benne. Az élettelen természet a halál birodalma s az élő is részvétlen szenvedéseivel szemben. Ő csak a szellem világában találja meg boldogságát, csak az etikai világrend magasabbrendűségének tudata ad neki nyugtot. Az ember nem az anyagi világ örökkévalóságát, hanem lénye legjobb részének halhatatlanságát kívánja.

Gampe József.

BERÉNYI LASZLÓ: *Gorkij Maxim*. Debreceni Szemle 1930. 1. sz. 21–28. l.

Hosszú évszázadokon át két erőteljes szellemi hatás szabta meg az orosz kultúra fejlődésének irányát. Egyik a keleti kereszténység felvétele, másik a Nagy Péter erőszakos reformjai. E két hatás a nemesi rend és az államalkotó nép, a muzsik, közé, amely továbbra is kulturálatlan maradt, éles válaszfalat emelt. Az orosz írónak a társadalmi ellentétek kiegyenlítésére irányuló törekvései az orosz nép konzervatívizmusán és a cári hatalom kérlelhetetlen szigorán törtek meg. A sikertelenségek e pesszimiztikus légkörében tűnik fel a 90-es évek elején Gorkij, aki merész individualizmusával, színes romantikájával, újszerű témakörével és bátor hangjával felrisszülést hoz az orosz irodalomba. Az autodidakta Gorkij szélsőséges individualizmusa később eltéved a szocializmus és marxizmus kollektív eszmévilágában anélkül, hogy az előbbiből szabadulni tudott volna. E két ellentétes felfogás harca első nagy sikerei után tehetségének váratlan hanyatlását idézte elő. Gorkijt, kinek egyénisége és életfelfogása bántó ellentétben áll írásaival, származása és életsorsa a csavargók világának irodalmi felfedezőjévé tette. Autodidakta tudakossággal bölesekedő írásművészetének hátrányai ellenére Gorkij komoly írói egyéniség, akinek nagy sikerei a téves eszméit megvalló bátorságából és az emberbe vetett nagy hitéből magyarázhatók.

Kész Antal.

DIVÉKY ADORJÁN: *A Lengyelországnak elzlogosított XIII. szepesi város visszacsatolása 1770-ben*. Budapest 1929. 200 l.

Szerző eredeti levelek és források alapján megállapítja, hogy eddigi tudásunkkal ellentétben Magyarország már 1770-ben visszakapta az 1412-ben elzlogosított XIII szepesi várost. Továbbiakban vázolja a visszafoglalás világtörténeti következményét, Lengyelország felosztását, s cáfolja a porosz történetírók azon állítását, hogy Ausztriának e tette okozta volna Lengyelország feldarabolását. E könyvön át, amely több eddig ismeretlen vagy nehezen hozzáférhető levelet is közöl, érdekes bepillantást nyerünk a Mária Terézia, Nagy Frigyes és a II. Katalin korabeli politika rejtelmeibe.

Pataki József.

ECKHART FERENC: *A Habsburg-Lotharingiai ház családi törvénye*. M. Tud. Akadémia kiadása. 8-r. 117 l.

1806 után a különböző német uralkodók megalkották illetőleg kodifikálták házuk törvényeit. A Habsburg-Lotharingiai ház, a legelső német fejedelmi család, 1839-ben kapott végleges szabályzatot. A családi statutum vagy házi törvény, amint azt Ferenc császár még 1829-ben tervezte, VI. fejezetből és 61 paragrafusból áll; ez részletesen szabályozza a családfőnek és a családtagoknak jogait és kötelességeit egymással és az állammal szemben. Szerző fenti tanulmányában ismerteti a szabályzat létrejöttét s közli a rávonatköző levelezéseket s magát a statutumot is.

Pataki József.

FLUDOROVITS JOLÁN: *Latin jövevényszavaink hangtana*. Magyar Nyelv 1930. 1–2. sz.

Az írott és beszélt latin nyelvnek a magyar nyelvre való hatása már tíz évszázados múltra tekinthet vissza. Ez a róppant terjedelmű átkutatásra váró anyag méltán riasztotta vissza a magyar nyelvészeket. A finn-ugor nyelvészet már az elmúlt században, a szlávvisztika jelen századunk elején értékes összefoglaló művekkel gazdagította tudományos irodalmunkat, romanisztikára ellenben ezideig még egyetlenegy magyar nyelvész sem specializálódott. Ez a cikk egy sorozat kezdő közleménye, de írója már ebben a részben ismerteti figyelemreméltó elvi szempontjait.

A latin hatással foglalkozó irodalom ismertetésénél láthatjuk, hogy ez a kérdés eddig csak gyér hozzászólások tárgya volt. Tárgyalja a magyar írás eredetére vonatkozó fölfogásokat (Asbóth, Volf, Melich). Rámutat arra

a jellegzetes tényre, hogy latin kölcsonszavaink a magasabb stílusrétegből kerültek a köznapi nyelvbe, az átadó nyelv pedig nem a klasszikus latin, hanem a vulgáris elemekkel telített középkori latin nyelv volt. Az is érthető, hogy miért nem a vulgáris latin nyelvet veszi alapul. Ez a népies latin nyelv, amely a VII.—VIII. sz.-ban a román nyelvek elkülönülésekor megszünt, nem lehetett hatással a magyarságra, amely csak a X. sz.-ban sodródott a nyugati kultúráramlatba. A vulgáris latint és a neolatin nyelveket annyiban vonhatjuk be megfigyelésünk körébe, amennyiben ezek középlatin tünemények magyarázóí lehetnek.

Blédy Géza.

FUHRMANN KAMILLA: *Gróf Teleki József és a magyar-francia szellemi kapcsolatok.* Budapest, 1929. Bibliothèque de l'Institut Français à l'Université de Budapest. 11. szám. 8-r. 101. lap.

A XVIII. századi Magyarország tudományos, irodalmi és politikai életének számottevő alakja volt gróf Teleki József, ki félszázaddal Széchenyi István gróf utazása előtt az itthon „megkóstolt” tudományokban való tökéletesedés vágyával járta a művelt nyugatot három esztendőn keresztül. Budáról 1759 júliusában útnak indulva, a kor divatozó eszméarámlatainak és tudományos eredményeinek megismerése céljával Bazelben állapodott meg, hol Bernoulli Dániel és János vezetése alatt képezte magát az exakt tudományokban. Komoly tanulmányai mellett társadalmi összeköttetéseinek ápolására is szakított időt és egyik irodalmi összejevetelen Mária Terézia portréját rajzoló tanulmányát olvasta föl. Közben az otthoniakról sem feledkezett meg: gondoskodott Bod Péter egyháztörténetének kiadásáról. Bázelt elhagyva az útjába kerülő városok megtekintése után Leydenbe tért, hol kiadta „Essai sur la foiblesse des esprits forts” című, az enciklopédistáknak és Voltaire-nek a kereszténységről vallott nézeteivel vitatkozó munkáját. Párisi tartózkodása 1760 őszen kezdődött. Teleki a város megismerésére tervszerűen készült és széleskörű érdeklődésének tökéletes kielégítésére törekedett. Érdekeltek őt a templomok freskói és üvegfestményei, a királyok temetkező helye, a város szociális intézményei, a díszkertek és fogatok. A versaillesi udvar szertartásain gyakran vett részt, miután a reggeli öltözködés keretében tartott fogadás alkalmával a királynak őt bemutatfák. Nyitva állottak előtte a francia főúri szalonok is, melyek közül legsűrűbben a Conti hercegét látogatta. A színházak közül csak a Comédie Française-t kedvelte, hol Corneille, Racine és Molière darabjait láthatta kitűnő előadásban. Az opera szép díszletei és balletje nem tudták feledtetni vele a zenei produkció hiányait.

Bár Teleki rendszeres tanulmányokat Párisban nem folytatott, kiképzésének jelentős előmozdítója volt a francia tudományos élet megismerése és kiválóságaival kötött ismeretsége, nem ritkán barátsága. A kiváló prédikátorral, Duvoisinnal, fennálló összeköttetése hosszantartó, bensőséges barátsággá melegeedett; a nagy francia newtonistának, Clairotnak és La Condaminnek, barátságáról is megbizonyosodhatott; barátai közé számlálhatta a magyarok történetének megírását szándékoló Bougainville-t, az orientálista De Guigne-t és Bourignon d'Anville-t, a híres geográfust. A felvilágosodás századának két legnagyobb hatású szellemével is megismerkedett: Voltaire-t Tournai-ban kereste föl és Rousseau-ért Montmorencyba látogatott el. Teleki széles látókörrrel, a francia kultúrától áthatottan és hazafiságában öntudatosodva tért haza. A francia műveltséggel fennálló összeköttetéseit igyekezett megőrizni: Duvoisinnal és Bernoulli Dániellel levelezett, a kor nagy port vert könyveit megszerezte, azonban a felvilágosodás elfajult, túlzásokba tévedő eszméinek mindvégig ellenfele maradt.

Fuhrmann Kamilla könyve a budapesti Pázmány Péter tudományegyetem francia intézetének a magyar-francia és francia-magyar szellemi kapcsolatokat kutató kidványai sorában jelent meg.

Kekel Béla.

GYŐRI SZEMLE. Dr. Bedy Vince és Dr. Gálos Rezső közreműködésével szerkeszti Dr. Valló István. Kiadja a Győri Szemle-Társaság. Győr 1930. I. évf. 1—3. sz. Megjelenik havonként.

Ez az új folyóirat, amely érdekes jelensége a magyarországi szellemi élet decentralizálására irányuló törekvésnek, kiváltképpen Győr város multjával és jelen életével kíván foglalkozni a tárgyilagos tudományosság szempontjából. Kitűzött célja továbbá Győr megye és az egész Felsődnántúl kultúrájának ismertetése és teljesebbé tétele. Első füzetének tartalmából kiemeljük a következő érdekes tanulmányokat és cikkeket: Császár Elemér, *Jókai és Győr*; Csányi Károly, *A győri székesegyház fekete-oltárai*; Bedy Vince, *A győri nemzeti rajziskola története*; Valló István, *Az 1831. évi kolera Győrött*; Tolnai Vilmos, *Kis János ismeretlen Bánkban-adomája*; Petz Lajos, *Győr zenei élete a szabadságharc alatt és után*; Gálos Rezső, *Adatok a Himfy Szerelmei történetéhez*; Szabady Béla, *Dallos Miklós győri püspök Pázmány Péter küldetésében*; Lovas Elemér, *Győr város és Győr vármegye feliratos és domborműves római emlékei*; Gálos Rezső, *Győr és a magyar irodalom*.

Gy.

DR. HEVESI ANDRÁS: *A magyar vonatkozású francia színdarabok bibliográfiája*. Magyar Könyvszemle 1929. I.—II. sz.

A szerző kutatva azon ismereteket, melyeket a francia színpad Magyarországról a francia közönségnek adott a multban és ad a jelenben, igen értékes bibliográfiát állított össze. 55 francia színdarabot sorol fel, mindeniknél rámutatva a magyar vonatkozásra s egyben a legtöbb francia szerző tájékozatlanságára Magyarország földrajzi, politikai és kulturális helyzetét illetőleg. E nagy alaposággal összeállított bibliográfia szerint az első magyar vonatkozású francia színdarab 1535-ből való (Granier Robert, *Les Tragédies*), a legutolsó pedig Georges Sand-nak a „Revue de Paris” 1921. dec. 15-iki számában megjelent színdarabja (*Une Conspiration en 1537*). A francia színpadokon is gyakran szereplő u. n. export drámákat a bibliográfia nem említi.

Ópra Benedek.

HOMAN BALINT: *Történelmi átértékelés*. Napkelet 1930. 3. sz. 244—255 l.

A történelmi átértékelés magyarázatául a szerző részletesen foglalkozik az átértékelés fogalmának különböző értelmezéseivel. E szó alig pár éve a hírlapirodalom révén került a köznyelvbe. A köztudatban az átértékelést egyik oldalról újszerű, boszorkányos műveletként fogják fel, másik oldalról a tudatos elferdítés becsmérő megjelölésére használják. E helytelen értelmezések oka a laikusnak a tudományos igazságok változhatatlanságába vetett hite. A történelmi átértékelés az egyetemes fejlődésben való beilleszkedésünk új megvilágítását jelenti, s két okból történhetik: előidézheti a forrásanyag bővülése vagy a vizsgálati módszer megváltozása. Ismerteti aztán azokat a motívumokat, melyek a történettudóst, épúgy mint más tudományok művelőit, az abszolút tárgyilagosságra képtelenné teszik, de hangoztatja a motívumok lehető legnagyobb mérvű leküzdését az átértékelésnél. Példákkal világítja meg a tárgyilagos átértékelés mibenlétét. Végső megállapítása az, hogy a tárgyilagos átértékelés szükséges és megbecsülendő még akkor is, ha vele nemzeti bálványok dőlnek le, „mert ellenségek által ledönthető bálványokra csak haldokló népeknek van szükségük.”

Kész Antal.

HORVÁTH JÁNOS: *A magyar irodalmi műveltség kezdetei*. Napkelet 1930. 3. sz. 224—230. l.

E címen egy hasonló nevű nagyobb tanulmány bevezető részét közli a szerző. A Szent István előtti időkből nincsen hiteles adatunk, amelyből az irodalmat megelőző nyelvünk tartalmi vagy formai elemeiről ismereteket szerezhethetünk. A közhasználatu nyelv irodalmivá emelkedése nem egyszerre történik: kell léteznie minden nyelvben egy irodalmat előkészítő folyamatnak. Bár alig tagadható, hogy a pogány magyarság ismerte a betűt és az írást, nem tételezhető fel, hogy azt olvasmány rendeltetésű szövegek közlésére használta volna. A magyar nyelv irodalmivá emelkedése nem történ-

hetett meg a pogány korban. Mielőtt ez az önerejű emelkedés végbement, a keresztény műveltség által létrehozott irodalom a latinban kész irodalmi nyelvet kapott. A magyar nyelv irodalmivá emelkedése tehát csak az idegen műveltséggel való eltelítődés után jöhetett létre. Az írni-olvasni tudás a XII–XIII. században a papságon kívül a világiak körében is meghonosodott és az oklevélírás által mind szélesebb rétegekben terjedt. A magyarság lelki kötelékében az első deáki művet Szent Gellért írta, majd ezután Mór püspök két remetéről írott legendája következik. A középkori latin literatúránk nem egyéb, mint forgalomba hozása az egyház hivatalos szövegeinek. Csupán egy csekélyebb része az az irodalom, mely a magyar szellem saját ajándékaként fakadt ebből a talajból.

Kész *Antal*.

KRISTÓF GYÖRGY: *Bethlen Gábor és a magyar irodalom*. Budapesti Szemle 1930. 627–628. sz.

Bethlen Gábor alakja többféle szempontból érdekli a magyar irodalomtörténetírást. Mint fejedelmi mecénás pártolta a tudományt és irodalmat: iskolát alapított (gyulafehérvári academia, később nagyenyedi Bethlen-kollégium) és anyagilag támogatta az írókat és a tudományszomjas ifjakat. Erről tesznek bizonyosságot a neki dedikált művek ajánló sorai és a már életében őt dícsőítő versek. E költemények nagyrésze latinnyelvű, de akad közöttük magyar is. Nehány névtelenül megjelent egykori költemény szerzőségét magának a fejedelemnek tulajdonították, ezt a föltevést azonban a beható vizsgálat megcáfolja. Tehát Bethlen nem volt költő. De nem volt zsoldáríró sem, amint ezt sokáig hitték. A XX. zsoldár parafrázisát csak „az ő nevére formálták.” Azonban mégis helye van irodalmunk művelői között; mint levélíró kiváló stílusánál fogva a legjobbak közé tartozik, noha egyetlenegy irodalmi levele sincs.

A nagy fejedelem, akit a költők dícsérő (néha gúnyolódó) szavakkal emlegettek, holtában is tárgya lett a költészetnek. Halála alkalmából több latin és görög s néhány szívből fakadó magyar gyászvers jelent meg.

A történetírás osztatlanul elismeri, a költészet magasztalja nagyságát. Újabbkori lírák is többször megénekelte. A róla szóló lírai költemények nagyrésze jelentéktelen alkalmi vers; a nevezetesebbek Váró–Borsay: *Bethlen-óda*. (1889.) Áprily: *A fejedelemhez* (1922.) és Reményik: *Az álarcás magyar*. (1930.)

Szép prózáiróink és verses elbeszélőink akkor kezdenek gyakrabban foglalkozni Bethlen Gábor alakjával, miután megjelentek a rávonatkozó egykorú történeti forrásművek: Kemény János *Önéletírása* és Szalárdi *Siralmas krónikája*. A XIX. és XX. századbeli prózáiróink következő műveiben találkozunk Bethlen alakjával: Vörösmarty: *Vérnász*, dráma (1833.); Jósika: *Az utolsó Báthori*, regény (1837.) és *Véqváriak*, regény (1863.); P. Szathmáry Károly: *Bethlen Gábor ifjúsága*, regény (1866.); Székely Ádám: *Öt évi küzdelem Erdély fejedelmi székeért*, elbeszélés (1866.); Jókai: *Bethlen Gábor „egy” tánca*, adoma. (Több más anekdota is szól a fejedelemről). — Gyallay: *Költönte sínya*, elbeszélés (1921.); Móricz Zs.: *Tündérkert*, regény (1922.); Makkai Sándor: *Ördögsekér*, regény (1925.) és *A fejedelem rózsái*, elbeszélés (1925.); Gr. Bánffy Miklós: *Ellenségek*, elbeszélés (1929.); Gulácsy Irén: *Bethlen Gábor, az ember*, (1929.).

Az újabb verses epika a következő művekkel járult a Bethlen alakjával foglalkozó irodalomhoz: Zajzoni Rab István: *Bethlen Gábor*, víg elbeszélés (1859.), Mentovich Ferenc: *Bethlen Gábor*, óda; Illésy György: *Bethlen Gábor szakála*, verses elbeszélés (1872.); Gárdonyi Géza: *Kamuti Balázs*, humoros költői elbeszélés; Vargha Gyula: *Mihály bíró*, humoros költői elbeszélés.

A Bethlen Gáborról fennálló irodalmi hagyomány tehát nem helytálló. A fejedelem nem volt sem zsoldáríró, sem költő. A magyar irodalomba csak annyiban kapcsolódik be, hogy figyelemreméltó levélíró, pártolta az irodalmat és ihletforrással szolgált.

B.

DR. KURZWEIL GÉZA: *Nemzeti klasszicizmusunk irodalmi alapvetése.* Pannonhalmi Szemle 1930. I. sz.

Szerző széles alapokon a nemzeti klasszicizmus lényegét világítja meg. Kutatja, hogy mennyiben klasszikus a szabadságharc előtti és utáni évtizedek irodalma és mennyiben nemzetileg klasszikus a Petőfi-, Arany-, Gyulai-irány. Nemzeti klasszicizmusunk, mint minden klasszicizmus, tudatos törekvés a művészi és egyéni, az általános emberi és nemzeti értékek eszményi harmoniája felé. A művészet egyetemes és örök törvényei alapján állva, hirdeti az irodalmi önhivatást. A szép, az erkölcsi jó és az igazság kifejezésével, valamint az eszmény és valóság egybeolvasztásának realizmusával harmoniára törekszik. Vallja a költői lelemény korlátlanágát, de a műalkotástól benső igazságot, lélektani hűséget követel. Általános érdekűvé teszi az időszerűt és az általános emberit hazai földhöz köti, nemzetivé öltözteti.

A nemzeti klasszicizmus célja a magyar szellem megerősítése. A nemzeti klasszicizmus kiművelte és minden kor számára eszményképpé tette az erkölcsi tisztaságban tündöklő magyar lelket. Megköveteli, hogy minden műalkotása e lelket hordozza és sugározza szét. Átveszi a mult értékeit és magába szívja a szélsőségeitől megtisztított új irányzatokat. Hangsúlyozza a nyelv különös szerepét a költői hatásban, ezért művészivé teszi a nyelvet, felkutatja a régi és a népnyelv művészileg értékes elemeit s nem idegenkedik a nyelv szellemének megfelelő újításoktól. Ritmikájában kialakítja és tovább fejleszti a régi nemzeti versidom igazi formáját. Híve a műfaj állandóságnak. A nemzeti klasszicizmus ideáját a lírában megtestesíti Petőfi természetes őszintesége, az epikában Arany lélektani hűsége, a regényben Kemény mélyrelátása. A nemzeti klasszicizmus lelki formájának megrajzolója, öntudatának megfogalmazója Gyulai Pál. Hirdetői a nyelvet és a nemzeti szellemet védő produktív jellegű bírálatok, essay-k és folyóiratok.

Ópra Benedek.

LAJTHA LÁSZLÓ: *Magyar hangszerábrázolásokról.* Muzsika. 1929. I. évf. 10. szám. 28–35 lap.

A képzőművészeti termékeken fennmaradt hangszerábrázolások zenetörténeti értéke igen jelentős, mert a hű ábrázolás a hangszerről elmondja: hogyan tartották, hogy játszottak rajta, milyen hangszerösszeállításban szerepelt, kik használták és milyen környezetben élt.

Lajtha László tanulmányában mutatót ad a magyar hangszerábrázolások összegyűjtését tervező művéből. Bemutatja a pécsi székesegyháznak a XI. század második feléből származó, apokalipszis vénjeit ábrázoló szobrait, melyeken a művész a hegedű őseit mutató fidulát faragta kőbe. Szerinte a népvándorlás török-fajú népei a fidulát az őshazából magukkal hozhatták, azonban e föltevés kétségbevonása és a hangszer bizánci eredetének elfogadása esetén is a hatalmas kulturális és politikai jelentőségű magyarságnak a délszláv népeknél nagyobb szerepet kell tulajdonítanunk a hegedű ősének Nyugat-Európába való közvetítésében. A későbbi századok anyagából szerző hangszer-történeti földolgozását adja Kupetzky „Egyenac flótán játszó férfi” című képeinek; fölhasználja adalékul Nagy Ignác „Tisztújítás”-ának illusztrációját, melyen a háromtagú zenészesoportot hegedűs, trombitás és fanfáros alkotja; bemutat egy néprajzi érdekességű, cigánybandát ábrázoló olajfestményt, és lantozó nőt meg hegedülő férfit ábrázoló két erdélyi kancsót.

Kekel Béla.

LALO, CHARLES: *Esthétique.* Paris. Flammarion, 1927. 101 l.

Lalo az esztétikának az eddigieknél hajlékonyabb meghatározását adja. Elismeri, hogy az nem lehet mindenkor és mindenkire kötelező. Előtte még fejlődés áll. A mai egyéni esztétikákra a nemzetieket és ezekre egy egyetemes esztétikát lehet felépíteni. Az esztétika a művészet filozófiája. Tárnya a szép az emberi ideál irreális értelmében. A logika és erkölcstan alapján megkülönböztet anesztétikus, inesztétikus és esztétikus szépet. A leíró és

dogmatikus esztétika helyett egy u. n. normatív esztétikát ajánl, amely megtartaná a leíró módszeres relativizmusát, a dogmatikusból pedig az értékek eszméjét. → Esztétikáját pszichológiai és szociológiaiakra osztja fel. A pszichológiaiában tárgyalja az író és olvasó viszonyát a műhöz, a szerelem jelentőségét a művészetben, az ihlet lélektanát és az esztétikai kategóriákat. A szociológiai esztétikában a művészet anesztétikus és esztétikus feltételeit világítja meg.

Gampe József.

LUX GYULA: *A modern nyelvi olvasmány és a „Kulturkunde” kérdése.* Magyar Pedagógia, 1929. XXXVIII. évf. 9–10. szám. 237–247 lap.

A múlt század utolsó évtizedeiben indul meg a modernnyelvi oktatás reformja, midőn utilitarisztikus szempontok előtérbe tolulásával a grammatizálás helyébe direkt módszerű nyelvtanítás lép. Ezzel párhuzamosan az olvasmányanyag kiválasztásában is új szempontok érvényesülnek. Így az illető nép értékkanonja alapján válogatott szépirodalmi olvasmányok helyét társadalmi és politikai berendezkedésre, történeti és földrajzi ismeretekre vonatkozó olvasmányok foglalják el. Azonban a világháború után az utilitarisztikus irányzattal szemben mindinkább előtérbe kerül a humanisztikus irányú Kulturkunde-mozgalom (megfelelő magyar elnevezés nincs reá), melynek lényege abban áll, hogy valamely idegen nép lelki alkatának, gondolkodás- és érzésvilágának megismerésére, valamint a tanuló ítélőképességének fejlesztésére törekszik. Tehát nem az illető nép szellemi és technikai műveltségére vonatkozó ismeretek megtanulását, az értelem és emlékezet gyakorlatát célozza az új módszertani mozgalom, hanem az illető nép lélekarcát akarja a tanuló előtt megrajzolni, a jellegzetes vonásokat kielemezni, a tanulót magát ítéletek alkotására képesíteni.

Természetesen a Kulturkunde-mozgalom ellen már is komoly kifogások merültek föl. Vajjon olvasmány-élmények alapján megismerhetni-e valamely nép gondolat- és érzésvilágát? Egymás hibáinak és bűneinek megmutatása nem fog-e indokolatlan sovinizmust termelni? A tanulónak ítéletek alkotására való nevelése mennyire valósítható meg a gyakorlatban? A tanterv fölfogásával szembehelyezkedve a modernnyelvi olvasmányanyag válogatója lemondhat-e más érdekek szolgálatában önértéket képviselő művekről? A ma emberét megismerhetni-e a múlt századok irodalmából? A fölmerülő ellenvetések óvatosságra intenek. Az értelem és emlékezet művelésére alapozott régebbi módszerrel szemben az ítélőképességre appelláló új mozgalomnak kétségkívül vannak érdemei.

A tanulmány írója a modernnyelvi olvasmány kiválogatásának irányadó szempontjait a tanulmány befejezésében nyolc pontban foglalja össze az új mozgalom elveinek figyelembevételével.

Kekel Béla.

MÁTÉ KAROLY: *Sajtó és tudomány.* Minerva, 1929. VIII. évf. 4–7. szám. 223–229 lap.

Máté Károly tanulmánya a kialakulásban lévő sajtótudomány külföldi fejlődésének irányairól és a magyar sajtótudományi intézet megszervezésének lehetőségeiről tájékoztat.

Külföldön a sajtótudomány két irányú működése különböztethető meg. Egyik az amerikai egyetemekre bevezetett, valójában tudománynak nem tekinthető gyakorlati újságíróképzés, melynek munkarendjére jellemző, hogy a riporterszolgálat, hírszociológia, vezérszavak szerkesztésének tanítása mellett sajtótörténetre csupán heti két órát juttat. E gyakorlati újságíróképzésnek európai nyomai igen gyérek. A másik működési irány az újságíróképzést másodrangú feladatnak tekintő, a sajtó tudományos vizsgálatára és megértésére törekvő német sajtótudomány, mely foglalkozik a sajtó elméletével, történetével, a szerkesztés, kiadás, nyomdatechnika kérdéseivel, a sajtónak politikai, társadalmi, egyházi és művészeti kapcsolataival, a sajtójoggal és statisztikával. Magyarországon a sajtótudomány kialakulása mindmáig késlekedik, bár a Nemzeti Múzeum Széchenyi-könyvtárának külföldi gyűjteményeknél gazdagabb hírlaptára a magyar sajtótudományi

intézet megszervezéséhez megbecsülhetetlen alapot nyújtana. A magyar sajtó fejlődéstörténetének megírása is megoldásra váró feladat, csak hogy e munkának nem szabad ismét a sajtó tükrében vizsgált politikai élet, a lapengedélyezések és cenzúra történetének lenni: „magának a zsurnalisztikának, a zsurnalisztikai formáknak történetére van szükség.” A bennünket legközelebből érdeklő erdélyi sajtónak multjából több részletet megírtak: Jakab Elek, Ürmössy Lajos és Dr. Gyalui Farkas, az elszakított területek sajtótörténetének alapvetését pedig dr. György Lajos és dr. Olay Ferenc végezték el.

Kekel Béla.

NAGY JÓZSEF: *A kultúra decentralizációja.* Magyar Pedagógia 1929. 7–8. sz. 161–178. l.

E tanulmány a mai magyar szellemi élet egyik leginkább előtérbe nyomult kérdését, a helyes értelemben vett decentralizációt, magyarázza meg. A magyar főváros nyugati színvonalú lüktető élete lelkileg eltávolodott a vidék vérszegény életétől. A kulturális decentralizáció egyetlen nagy kultúrpolitikába foglalása tehát általánosan érzett közszükséglet kifejezése. A decentralizáció azonban, amely etymologiailag leépítést jelent, csak akkor nem lesz a meglévő javak szétosztása, ha azt új, számottevő gazdasági és szellemi központok létesítésével s nem a főváros színvonalának sülyesztésével akarjuk megvalósítani. Új, igazi városok kifejlesztése lehetővé tenné a falvak bekapcsolódását a városi életbe és megszüntetné a mai óriási műveltség- és színvonal-különbséget a főváros és a vidék lakossága közt. E vidéki kultúrközpontokat egy tervszerű akaratnak kell létrehoznia anyagi erőforrások híján elsősorban kulturális erőforrások létesítésével. E program megvalósítását szerző főként az egyetemek feladatának tekinti. Az egyetemek mellett egész sereg intézmény létesítését tartja szükségesnek, hogy harmonikus munkájuk a nemzeti kultúra színvonalán egyenletes képet mutathasson.

Kész Antal.

NOSZLOPI LÁSZLÓ: *A bensőség etikai vizsgálata.* Athenaeum 1929. 3–4. szám.

Az etikai személyérték, a szubjektív jószág elengedhetetlen határozománya, a bensőség. A cselekvés csak akkor lehet bensőséges, ha benne a személy egésze nyilvánul meg. Ez ugyanakkor a személy szubstanciális énjét jelenti. A bensőségnek objektív és szubjektív értelmét különböztetjük meg. Objektív, ha a személy középponti lényege jut kifejezésre, szubjektív, ha a moralitást nem a tett külső körülményeiben, hanem a szándék, az akarat és a személy minőségében keressük. Az etikai érték alárendelést követel. Így valósul meg az érték a pszichében s lesznek egymás birtokosai. Ez a viszony a szeretet. A szeretet nem önzés, nem élvezet, hanem cél, odaadás, tehát bensőséges. A tökéletes szeretet a pszichének és értékének benső egyesülése.

Gampe József.

PALFY ILONA: *A tatárok és a XIII. századi Európa.* A Bécsi Collegium Hungaricum füzetei. II. Egyetemi nyomda Budapest, 1928. 8-r. 72 l.

Négy fejezetben tárgyalja a szerző a tatárok 1241-iki nagy hadjáratát s az akkori európai helyzetet. A „tatár” vagy „tartár” elnevezés eredetének megvilágítása után megismerjük a keresztény Nyugat helytelen felfogását a tatárokról. Bizott a kor abban, hogy János pap legendás személye a Szentföldet megszabadítja a pogányoktól. Ebbe a mondai alakba vetett hitnek tulajdonítható, hogy az európai fejedelmek úgyszólván figyelemre sem méltatták a tatár-veszedelmet. Még a tatárjárás után sem szűnt meg a keresztények e naiv hite. Igazolja ezt IX. Lajos francia király politikája. A tatárok kereszténységébe és segítségébe vetett vak bizalom a keresztények gyengeségén alapult. Az európaiak magukban nem voltak elég erősek a Szentföld visszafoglalására s ekkor keletkezett, mintegy vigasztalásul, az a legendás hiedelem, amely elhomályosította a tatár-veszedelem meglátását. Értékes

munkájában a szerző az egykoru feljegyzések és a későbbi forrásművek felhasználásával egészen új világításba helyezi e kérdésre vonatkozó eddigi ismereteinket.

Pataki József.

PAULER ÁKOS: *Logika és metafizika.* Athenaeum 1929. 3–4. sz.

E két tudomány viszonyára nézve három felfogás van: 1. azonosak, 2. ellentétesek, 3. párhuzamosak. Pauler ez utóbbit fogadja el, amely szerint minden létezőnek megfelel valami igazság és belső kapcsolat van a létező dolgok strukturája és az igazság strukturája közt. Ennek megállapítása végett szükség volna egy tiszta logika szerkesztésére, ami azonban nem jelent racionalizmust, sőt elismeri, hogy az ember nem tud minden létezőt logizálni. Ez csupán egy mindentudó elme, Isten, számára lehetséges.

Gampe József.

RÁCZ LAJOS: *Rousseau J. J. élete és művei.* 2 köt. Budapest. 1928. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása.

Ez a mű, amint írója az előszóban megjegyzi, nem akar újat mondani, nem akar eredetiségre törekedni, hanem a már roppant gazdag Rousseau-irodalom eredményeit óhajítja visszatükröztetni. A filozófus, teológus, politikus, pedagógus, költő, természetbarát, zeneszerző és esztétikus Rousseau mozgalmas és érdekes életének minden apró-cseprő zugába elkísér s lázasan keresi azokat a lélektani szálakat, amelyekből sokoldalú működése egybefonódott. Aki részletesen ismerni akarja az első romantikus életét és működését, haszonnal forgathatja e művet.

Blédy Géza.

RÉDEY TIVADAR: *Péterfy Jenő és a történetírás.* Napkelet 1930. 1. sz. 26–35. l.

A múlt század utolsó negyedében a nagy lendülettel előretörő exakt tudományok a históriát annak a területnek vizsgálatára igyekeztek szorítani, melyen a gyakorlati ész erőfeszítései érvényesültek a lélek és a szellem nagy csodáival szemben. Péterfy Jenő ama kevesek egyike, akik a régi arisztokratikus eszményt nem tévesztették szem elől a racionalizmus nagy és tartós áradatában. Megállapítja a szerző, hogy Péterfy nem volt történet-tudós, sőt egyáltalában nem volt tudós. Hiányzott belőle az anyagfeltárás ösztöne és az elégséges önfegyelmző erő egy felvetett témához szükséges ismeret-komplexum számbavételére. Artista lelkében a szubjektív élmény fontossága mellett eltörpült a közlés ösztöne. Péterfyt a történetírással először a Taine természettudományosan pszichologista történetírása hozza érintkezésbe, azonban esztéticizmusa Taine gépi törvényszerűségét és szisztematizáló törekvéseit nem tudja magáévá tenni. Ideálja a történetírás terén Ranke, ki a tények mellőzése nélkül a történeti eszméket domborítja ki. Péterfynek a történetírás legmagasabb kérdéseiről vallott felfogása a XX. század lelkéhez is beszél. E felfogását nem a kor s a környezet ellenvéleménye, hanem valami belső sugallat kergette ajkára.

Kész Antal.

TÓTH ALADÁR: *A magyar toll feladata a magyar zenei élet szolgálatában.* Budapest. 1929. Zenei szemle. III–IV. sz. 29–36 lap.

Tóth Aladár e rövid tanulmányában a magyar zenei életet szolgáló magyar toll feladatait elemzi, irányadó szempontjait keresi meg. A legnagyobb fontosságú és legsürgősebb tennivalókat a Bartók és Kodály által képviselt magyar nyelvű muzsika ügye körül látja. A magyar zenekultúra férfikorba lépésének föltétele, hogy a magyar közönség érdeklődésének súlypontja a régi népzeneből fejlődő, európai viszonylatban magasra értékelt magyar zenére essék. Második feladat a klasszikus zene ismeretének elmélyítése Händel, Mozart és Bach művészetének gazdagsága felé, az előadó-művészek rákényszerítése e legmélyebb zenei értékek szolgálatára. Harmadik feladat a cseh és francia meg a hegemoniát veszített német zene forradalmának figyelemmel kísérése, amire a Bartókkal és Kodállal győztes

magyarságnak is szüksége van, mert „ha közönségünk zenei hallását nem idomítják az új zenei formák, úgy könnyen megtörténhetik, hogy a külföld eljövendő nagy muzsikusaival, a technikai újítások költői feldolgozójával tanácstalanul fogunk szembenállani“.

Kekel Béla.

WESZELY ÖDÖN: *Az egyetem eszméje és típusai.* Minerva 1929. 4—7. sz. 125—171 l.

E tanulmány az egyetem eszméjének lényegével foglalkozik, majd vizsgálja az eszme megvalósulását a különböző típusokban. Az egyetem legényesebb vonása: autonómiaja, a tudomány művelése és tanító szerepe. A párizsi, bolognai, prágai és krakói egyetemek után a pécsi egyetem kezdetét ismerteti: ez az első magyar egyetem, amely a mai külföldi egyetemek nagy részét megelőzve, keletkezésében mindjárt a bécsi után következik. Megemlíti még Zsigmond király óbudai egyetemét és Mátyás egyetemét, pár vonással a középkori egyetem karakterét rajzolja meg. Uralkodó tudománya a teológia, amelynek tanítása a régi tudósok szövegeinek ismeretében és magyarázatában merült ki. A renaissance nem elégszik meg az antik világ csodálatával, hanem foglalkozik a klasszikus munkák tartalmával is. A reformáció vallás szerint megosztja az egyetemet s ezzel hanyatlásukat idézi elő. Erre az időre esik Pázmány egyetemalapítása. A tanulmány külön fejezetben vázolja az idealisztikus német, a gyakorlatias francia, a nevelő tendenciájú angol és a különböző színvonalú olasz és a sokféle típusú amerikai egyetemeket, utalva arra is, hogy melyik talajból nőtt ki a magyar egyetem. Az egyetem hivatásának fejtegetése közben amellelt a felfogás mellett száll síkra, mely az egyetemet a tudomány elméleti alapon dolgozó csarnokának tekinti. Az egyetem kiváltságainak fejtegetése után felállítja azokat a követelményeket, amelyeket a jövő egyetemének ki kell elégítenie. Ezek között fontos követelményként szerepel az, hogy a jövő egyeteme intenzívebb mértékben foglalkozzék a nevelés kérdésével.

Kész Antal.

ZSIGMOND FERENC: *XX. századi társadalmi drámáink a „középfajúság“ szempontjából.* Debreceni Szemle 1930. 7—20 l.

A legutóbbi emberöltő drámairodalma az u. n. tiszta műfajoktól a középfajú dráma felé hajlik. E jelenség az elmúlt néhány évtized korszellemének és közizlésének eredménye. E jelenség magyarázatául érdekes példátárt nyújt Berezik Árnád, Földes Imre, Bródy Sándor, Gárdonyi Géza, Ruttkay György, Lengyel Menyhért, Garvay Andor, Bíró Lajos, Molnár Ferenc, Bibó Lajos, Abrahám Ernő, Porzolt Kálmán, Kisbán Miklós, Zilahy Lajos és Jób Dániel legjellegzetesebb drámáiból. Szemléltetően mutatja be a XX. század drámaíróinak megalkuvását a közönség „polgári“ mivoltu ízlésével, mely irtózik a lélek mély megrendüléseitől és szívesebben látja az érzelmes könnyeseppeket. A kép, melyet e drámák a jelenkori magyar társadalomról elénk tárnak, erkölcsi szempontból megdöbbentően sainálatos. A szerző szerint e drámák az erkölcsi korhadás legveszedelmesebb eszközei, amelyek már-már egészen leszorítják a színpadról a komolyabb szemléletű költészetet.

Kész Antal.